

УДК 347.132.6+347.789

Марія Плотнікова,

канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін та фінансового права
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ ДІЇ САМООРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ АВТОРСЬКИМИ ТА (АБО) СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ

У статті аналізуються нормативно-організаційні та самоорганізаційні засади колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами. Характеризуються відносини управління майновими правами, що виникають на договірній та законних підставах між правовласниками та організаціями колективного управління. Визначається необхідності розширення дії самоорганізаційних засад регулювання даних відносин.

Ключові слова: майнові авторські права, майнові суміжні права, управління майновими правами, організації колективного управління, самоорганізаційні засади цивільних відносин.

Постановка проблеми. Сфера використання об'єктів авторського та (або) суміжних прав є дуже широкою, відповідно, проконтролювати кожне використання твору або об'єкта суміжних прав та зібрати належну їм винагороду правовласники не завжди в змозі. Використання для цього організацій колективного управління (далі – ОКУ) надає переваги як правовласникам, так і користувачам. Правовласник звільняється від необхідності надавати дозволи на використання великій кількості користувачів, збирати з них винагороду, контролювати користувачів щодо дотримання умов ліцензійних договорів, захищати свої порушені права, тому що його інтереси в цих відносинах представлятиме ОКУ. А для користувачів колективне управління спрощує оформлення прав на використання творів або об'єктів суміжних, тому що вони мають відносини лише з ОКУ і не повинні звертатися до кожного правовласника, твори яких мають бажання використовувати.

Загальні засади колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами визначені в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Повноваження організації колективного управління можуть виникати на підставі договору про колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав і закону [1, с. 10]. Так, згідно з ч. 1

ст. 47 Закону суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав можуть доручати управління своїми майновими правами організаціям колективного управління. В. Яроцький зазначає, що сфера цивільно-правового регулювання характеризується органічним поєднанням у межах єдиної регулятивної системи нормативної організації впорядкування цивільних відносин та їх самоорганізації [2, с. 116]. Надання правовласниками зазначених доручень ОКУ означає здійснення ними саморегулювання відносин зі своєю участю.

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» визначено і випадки, коли ОКУ забезпечують збір винагороди за використання творів та об'єктів суміжних прав для правовласників, з якими договорів на управління майновими правами укладено не було. Тобто відбувається обмеження сфери саморегулювання. Розмір та порядок виплати такої винагороди визначено на підзаконному рівні [3; 4], отже, правовласники також не можуть впливати на їх встановлення. Хоча правовласник має право вимагати вилучення своїх творів і об'єктів суміжних прав із дозволів на використання, які надаються ОКУ особам, що використовують ці об'єкти (ч. 2 ст. 49 Закону). Слід також зазначити, що наявний механізм створення ОКУ, регулювання їхньої діяльності, державний контроль, який здійснює Державна служба інтелектуальної власності також не виправ-

дано звужує можливість самоорганізації в цій сфері цивільних відносин. Тому, на нашу думку, потребує дослідження співвідношення нормативних та самоорганізаційних засад колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами, визначення можливості збільшення самоорганізаційної активності правовласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти діяльності ОКУ ставали предметом дослідження багатьох науковців, серед яких – І. Верес, М. Г. Миколюк, Г. О. Ульянова, Л. Щерба, О. Яворська, І. Якубівський та інші. Проте більшість досліджень спрямовані на характеристику підстав, форм та видів колективного управління, а також визначення проблем у діяльності ОКУ. Питанню визначення обсягу нормативного регулювання та саморегулювання у сфері колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами належної уваги в науковій літературі не приділяється.

Метою статті є аналіз самоорганізаційних засад колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами, визначення необхідності розширення їх дії.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» ОКУ повинні виконувати від імені суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і на основі одержаних від них повноважень такі функції: а) погоджувати з особами, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, розмір винагороди під час укладання договору; б) укладати договори про використання прав, переданих в управління; в) збирати, розподіляти і виплачувати зібрану винагороду за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав, правами яких вони управляють, а також іншим суб'єктам прав відповідно до цього Закону; г) вчиняти інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для захисту прав, управління якими здійснює організація, в тому числі звертатися до суду за захистом прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідно до статутних повноважень та доручення цих суб'єктів. Як уже зазначалося, повноваження ОКУ на представлення інтересів правовласників визначаються в договорі або законі.

Як зазначає В. Кочин, диспозитивний характер цивільних відносин означає те, що учасникам відносин надається можливість обрати модель своїх прав та обов'язків, за виключенням окремих імперативних приписів з метою захисту суспільних інтересів

[5, с. 53]. Надаючи доручення ОКУ здійснювати управління майновими правами або вимагаючи вилучити свої твори і об'єкти суміжних прав із репертуару ОКУ, правовласник обирає потрібну модель своїх прав та обов'язків. Характеризуючи юридичну природу договорів між організаціями колективного управління і суб'єктами авторського права та суміжних прав, І. Якубівський вказує, що як різновид договору доручення даний вид договору має певні особливості, зокрема суб'єктний склад, обов'язковість письмової форми, відсутність вимоги про обов'язковість довіреності, безоплатність, розподіл і виплата винагороди [6, с. 29–30]. Таким чином, особа, яка має майнові авторські та (або) суміжні права, укладає договір з ОКУ і враховує зазначені імперативні приписи. В. Л. Яроцький вказує, що диспозитивність методу цивільно-правового регулювання не тільки передбачає можливість обирати варіанти правомірної поведінки, визначені на рівні положень управомочуючих норм цивільного права, а й зумовлює засади самоорганізації правового регулювання більшості різновидів цивільних відносин [2, с. 117]. Отже, надаючи відповідні доручення ОКУ, правовласник тим самим здійснює саморегулювання цих відносин.

Розглянемо більш детально законні підстави колективного управління авторськими та (або) суміжними правами. Положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначає такі випадки залучення ОКУ: 1) «через організації колективного управління або іншим способом» (який в законі не визначений) може здійснюватися розподіл і виплата винагороди співавторам аудіовізуального твору за його використання (ч. 2 ст. 17 Закону); 2) виплата справедливої винагороди виконавцям за розповсюдження фонограм, відеограм і їх примірників, здавання у майновий найм, комерційний прокат та іншу передачу (ч. 4 ст. 39 Закону); 3) особисто автором, через його повіреного або через організації колективного управління здійснюється збір і виплата винагороди, одержаної в результаті використання права слідування (ч. 2 ст. 27 Закону); 4) виплата винагороди виробникам фонограм і відеограм та іншим особам, які мають авторське право та (або) суміжні права, за відтворення в домашніх умовах і виключно в особистих цілях творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах і їх примірниках (ч. 4–5 ст. 42 Закону); 5) збирання винагороди за використання фонограм і відеограм, опублікованих із комерційною метою (стаття 43 Закону). Перші три випадки передбачають альтернативу ОКУ, а два останні – ні.

Причому збирання винагороди в цих випадках пов'язано з певними складностями. Так, Державна служба інтелектуальної власності декілька разів визначала уповноважену організацію для збору цього виду винагороди, рішення якої оскаржувалося в суді [7]. Правовласники подавали критиці методику визначення суб'єктів авторського та (або) суміжних прав, яким повинна виплачуватися винагорода, що мало наслідком зміну уповноваженої ОКУ [8]. Як недоліки діяльності ОКУ в Україні О. Яворська визначає те, що в Законі не визначено організаційно-правової форми ОКУ, відповідно, не ясно, якими є взаємовідносини організації та суб'єктів авторського права: це відносини постійного чи тимчасового членства. Вчена також критикує наявний порядок взяття їх на облік у Державній службі інтелектуальної власності [9, с. 27-28].

Натепер в Україні створені та функціонують 18 ОКУ [10]. Як зазначає Є. І. Ходаківський, велика кількість організацій колективного управління правами авторів в Україні призводить до того, що вони запроваджують різну договірну практику, принципи розподілу коштів, звітності користувачів (платників винагороди). Це, на думку дослідника, створює штучну конкуренцію, ведення «тарифних війн» між організаціями колективного управління, поглиблення конфлікту інтересів між первинними суб'єктами авторського права і суміжних прав: авторами, виконавцями, студіями звуко-, відеозапису та їх працівниками – з одного боку, та видавцями, продюсерами, ліцензіатами, тиражувальниками та продавцями аудіо-, відеопродукції – з іншого, побудову корупційних схем [11, с. 30]. Як слушно зазначає О. О. Ізбаш, існування двох або більше організацій в одній і тій же галузі може зменшити або навіть взагалі ліквідувати всі переваги колективного управління, оскільки між ними може виникнути нездорова конкуренція, що дозволить користувачу уникати сплати винагороди або значно її зменшувати [12, с. 551].

Зрозуміло, що будь-які цивільні відносини, в тому числі і відносини колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами, потребують і нормативних засад регулювання. Це дає можливість забезпечити дотримання суспільних інтересів, дотримання особистих немайнових прав. Проте не доцільно здійснювати надмірне нормативне регулювання приватноправової сфери, в тому числі і сфери реалізації майнових прав інтелектуальної власності. Самостійна та ініціативна діяльність суб'єктів цивільних прав дає більші можливості для економічного розвитку, ніж надмірна норма-

тивна регуляція цих відносин. На нашу думку, нормативне регулювання даної сфери цивільних відносин в Україні не повною мірою забезпечує можливість реалізації майнових прав правовласників.

У рамках проекту Twinning представники українського уряду та ЄС у липні 2016 р. обговорювали необхідні напрями змін в українському законодавстві. Щодо діяльності ОКУ представники ЄС зазначили, що поточна ситуація з 18 організаціями є причиною не відшкодування шкоди законним інтересам тисяч місцевих та міжнародних правовласників на музичні твори [13]. Міжнародна конфедерація товариств авторів та композиторів, вказуючи на проблеми колективного управління правами в Україні, також закликала уряд України підтримати зусилля Українського агентства з авторських та суміжних прав зі створення сучасної прозорої системи колективного управління правами [14].

Для вдосконалення діяльності ОКУ було розроблено Проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо діяльності організацій колективного управління» від 18.04.2016 № 4461 [15]. Законопроект передбачає створення однієї ОКУ, яка буде представляти інтереси авторів, виконавців та інших правовласників, яка повинна стати правонаступником Українського агентства з авторських та суміжних прав. Причому перехідні положення законопроекту передбачають припинення дії свідоцтв діючих ОКУ, а також припинення дії всіх укладених із цими організаціями договорів правовласників.

Однозначним позитивним моментом таких законодавчих змін є ліквідація можливості існування нескінченної кількості організацій колективного управління. Чітке визначення сфер розширеного колективного управління, можливість правовласника заборонити здійснювати розширене колективне управління (за винятком «збору за чисті носії»), визначення ОКУ ставок колективної винагороди на умовах публічного договору (не Кабінет Міністрів України, а правовласники вирішуватимуть, якими повинні бути відрахування за використання фонограм, опублікованих із комерційною метою), ліквідація державного контролю за діяльністю ОКУ і запровадження публічного контролю в цій сфері. Зазначені положення сприятимуть збільшенню самоорганізаційних засад у сфері колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами.

Проте, незважаючи на певні позитивні моменти, проект має й недоліки. Насамперед те, що відповідно до Перехідних положень

законопроекту зазначена ОКУ утворюється в організаційно-правовій формі громадської організації рівною кількістю авторів та виконавців, які є резидентами України, суперечить положенням Директиви 2014/26/EU [16] стосовно можливості участі іноземних правовласників. Також недоцільно створювати одну організацію, яка здійснюватиме управління правами авторів, виконавців та виробників фонограм, інтереси яких не завжди збігаються. Законопроект також передбачає можливість відрахувань із колективної винагороди, умови яких «можуть бути визначені в законі». На нашу думку, закон, який встановлює правовий статус ОКУ, і має визначати умови та обмеження стосовно таких відрахувань.

Висновки

Натепер у сфері колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами нормативно-організаційні засади переважають над самоорганізаційними. Відносини у сфері реалізації майнових прав інтелектуальної власності повинні бути позбавленими надмірного державного впливу і забезпечувати приватноправові засади їх існування. Тому сфера реалізації майнових авторських та (або) суміжних прав потребує більших можливостей самостійно встановлювати суб'єктивні права та обов'язки, адже це дасть можливість враховувати індивідуальні потреби правовласників при визначенні рамок поведінки, тобто потребує розширення дії самоорганізаційних засад колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами. Прийняття Законопроекту 4461 певною мірою дасть можливість це забезпечити. Хоча для того, щоб різні категорії правовласників мали більші можливості щодо реалізації своїх майнових прав, потрібно передбачити створення окремих ОКУ правами авторів і виконавців та ОКУ правами виробників фонограм.

Список використаних джерел:

1. Верес І. Підстави колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами / Ірина Верес // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 7. – С. 7–10.
2. Яроцький В. Л. Самоорганізаційні засади функціонування сфери цивільно-правового регулювання як різновиду соціальних управлінських систем / В. Л. Яроцький // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2007. – № 4(51). – С. 115–123.
3. Порядок здійснення відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і

матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах : затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України, Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державної податкової адміністрації України від 24.11.2003 № 780/123/561 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1153-03>.

4. Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/71-2003-%D0%BF>.

5. Кочин В. Поняття та ознаки саморегулювання у цивільному праві України / Володимир Кочин // Юридична Україна. – 2014. – № 10. – С. 52–56.

6. Якубівський І. Про юридичну природу договорів між організаціями колективного управління і суб'єктами авторського права та суміжних прав / Ігор Якубівський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2013. – № 5. – С. 25–31.

7. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 17 жовтня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v2783760-12>.

8. Віннічук Ю. Ресторатори платитимуть за музику людям Табачника? / Юрій Віннічук // Економічна правда. – 21 червня 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/06/21/327250/>.

9. Яворська О. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав / О. Яворська // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 7. – С. 26–30.

10. Відомості з Реєстру організацій колективного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sips.gov.ua/ua/vid_z_reestru_oku.

11. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посіб. / Є.І. Ходаківський, В. П. Яковчук, І. Л. Литвинчук. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 276 с.

12. Ізбаш О. О. Організації колективного управління авторськими і суміжними правами / О. О. Ізбаш // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 63. – С. 549–555.

13. Conclusions of the 14th EU-Ukraine IPR Dialogue – Kyiv, 6 July 2016 [Electronic

resource]. – Access mode : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/september/tradoc_154969.pdf.

14. Way forward on collective management in Europe mapped at European Committee Meeting in Tbilisi : Annual meeting discusses key collective management issues for European authors' societies / International confederation of societies of authors and composers [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.cisac.org/Newsroom/Articles/Way-forward-on-collective-management-in-Europe-mapped-at-European-Committee-Meeting-in-Tbilisi>.

15. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про авторське пра-

во і суміжні права» щодо діяльності організацій колективного управління № 4461 від 18.04.2016 // <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=58776&pf35401=384348>.

16. Directive 2014/26/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online use in the internal market Text with EEA relevance [Electronic resource]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0026>.

В статтє анализируются нормативно-организационные и самоорганизационные основы коллективного управления имущественными авторскими и (или) смежными правами. Характеризуются отношения управления имущественными правами, возникающими на договорных и законных основаниях между правообладателями и организациями коллективного управления. Указывается на необходимость расширения действия самоорганизационных основ регулирования этих отношений.

Ключевые слова: имущественные авторские права, имущественные смежные права, управление имущественными правами, организации коллективного управления, самоорганизационные основы гражданских отношений.

Normative and self-organizing principles of collective management of copyright and (or) related rights are analyzed in the article. Relationship of management of copyright and related rights that arise in contractual and legally between copyright holders and collective management organizations are characterized in the article. The need for expansion of self-organizing principles of regulation of these relations is justified.

Key words: property copyrights, property related rights, property rights management, collective management organizations, self-organizing principles of civil relations.

